

УДК 342.7:314.745.2-054.74(477)

DOI <https://doi.org/10.12958/1817-3764-2025-4-89-99>

Плоткін Даніїл Олександрович,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,

спеціальність 231 Соціальна робота

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Полтава, Україна.

stahanov8778@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0002-7991-7526>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ГРОМАДІ

Постановка проблеми. Внутрішньо переміщені особи (далі – ВПО) в Україні становлять одну з найбільш вразливих соціальних груп, особливо в контексті російсько-української війни, що триває з 2014 року. Особливо гостро питання захисту внутрішньо переміщених осіб постало з початком повномасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 року, коли кількість ВПО різко зросла.

Ця категорія населення стикається із численними викликами, включно з втратою житла, джерел доходу, доступу до базових послуг, а також психологічними травмами, що ускладнює їх соціальну адаптацію та інтеграцію в нові громади. За даними Міністерства соціальної політики України, станом на початок червня 2025 року кількість зареєстрованих ВПО налічує близько 4,6 мільйона осіб (Актуальна статистика внутрішньо переміщених осіб в Україні станом на 2025 рік), що становлять значну частку населення країни і потребують комплексної системи підтримки: соціального захисту (виплати, пенсії), житлового забезпечення (тимчасове або постійне житло), доступу до медичних послуг (лікування, реабілітація), освітніх можливостей (для дітей та дорослих), працевлаштування, а також правової допомоги (відновлення документів, захист прав у судах).

Нормативно-правова база, що регулює ці аспекти, є ключовим інструментом для забезпечення прав і свобод ВПО, але її ефективність значною мірою залежить від імплементації на

рівні територіальних громад, де відбуваються прямі взаємодії з переміщеними особами.

У загальному вигляді проблема полягає в невідповідності між сформованими правовими нормами та їх практичною реалізацією, що призводить до бюрократичних бар'єрів, нерівномірного розподілу ресурсів, затримок у виплатах і недостатньої адаптації законодавства до умов воєнного стану. Це створює ризики дискримінації, соціальної ізоляції ВПО та погіршення їх добробуту, що, своєю чергою, впливає на стабільність суспільства загалом.

Зв'язок з важливими практичними завданнями очевидний: забезпечення інтеграції ВПО сприяє зменшенню соціальної напруги в громадах, запобіганню бідності, підтримці економічного відновлення (через працевлаштування ВПО), а також виконанню державних зобов'язань перед міжнародними партнерами щодо гуманітарної допомоги.

На науковому рівні проблема пов'язана з дослідженнями в галузях права (адміністративне, соціальне), соціології (міграційні процеси, інтеграція), політології (децентралізація влади) та психології (посттравматичний стрес). Вона вимагає аналізу гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, як-от Керівні принципи ООН щодо внутрішньо переміщених осіб (1998), Конвенція про статус біженців (адаптована до внутрішньої переміщення), а також рекомендації Ради Європи. Так, розв'язання проблеми сприяє досягненню Цілей сталого

розвитку ООН (зокрема, № 1 – подолання бідності, № 10 – зменшення нерівності, № 16 – мир і справедливість), а також національним пріоритетам України в умовах післявоєнного відновлення, де ВПО становитимуть значну частку робочої сили та споживачів соціальних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання правового захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні набуло системного наукового осмислення з 2014 року, після початку збройного конфлікту на Донбасі та анексії Криму, коли масова внутрішня міграція стала реальністю. Започатковано розв'язання проблеми у фундаментальних роботах, що фокусуються на формуванні правового статусу ВПО та механізмах їх підтримки.

Зокрема, Т. Проценко у статті «Забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні» вперше систематизувала базові принципи недискримінації та інтеграції, спираючись на Закон України № 1706-VII, і виокремила проблеми первинного обліку та соціальних виплат (Проценко, 2016, с. 37–44).

К. Крохмальова в дисертації з адміністративного права детально проаналізувала бюрократичні процедури реєстрації ВПО за постановою КМУ № 509, вказавши на надмірну складність, що утруднює доступ до допомоги, і запропонувала спрощення адміністративних процесів (Крохмальова, 2017).

А. Волкова в публікації про соціальне житло дослідила практичну імплементацію постанови КМУ № 582, акцентуючи на ролі місцевих фондів тимчасового проживання та фінансових бар'єрах у громадах (Волкова, 2019, с. 209–216).

Подальший розвиток теми спостерігається в роботах, адаптованих до умов воєнного стану після 2022 року. Т. Кульчицький у дисертації за здобуття наукового ступня доктора філософії порівнює українське законодавство з міжнародними стандартами ООН, виявивши сильні сторони в гарантуванні прав на освіту та медичне обслуговування, але слабкості в моніторингу імплементації (Кульчицький, 2022).

Л. Русаль у статті про соціально-правову допомогу в умовах воєнного стану

підкреслила затримки виплат за постановами КМУ № 505 і № 637 через перевантаження систем, а також необхідність психологічної підтримки, якої бракує в нормативній базі (Русаль, 2023, с. 47–51).

В. Боняк проаналізувала координацію між центральною владою та громадами, вказавши на нерівномірність послуг у сільських і міських територіях (Боняк, 2023, с. 20–22).

А. Кравець у магістерській роботі фокусувалася на соціально-правовому захисті ВПО саме в територіальних громадах, описавши успішні практики центрів підтримки та проблеми децентралізації (Кравець, 2023).

Д. Селіхов у своїй статті «Правові основи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб» критикував бюрократизацію перевірок за постановою КМУ № 365, запропонувавши єдину інформаційну систему для синхронізації даних (Селіхов, 2024, с. 103–108).

А. Колосок та С. Будник акцентували на ролі громадських організацій у компенсації державних прогалін, зокрема в юридичних консультаціях і тренінгах (Колосок & Будник, 2024, с. 97–105).

Автором безпосередньо аналізується нормативно-правова база захисту внутрішньо переміщених осіб: Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. № 1706-VI (Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII), постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» від 08.06.2016 № 365 (Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.06.2016 № 365); «Про затвердження Порядку формування фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб і Порядку надання в тимчасове користування житлових приміщень з фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб» від 26.06.2019 р. № 582 (Про затвердження Порядку формування фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб і Порядку

надання в тимчасове користування житлових приміщень з фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2019 № 582); «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» від 05.11.2014 р. № 637 (Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2014 № 637), «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» від 01.10.2014 р. № 505 (Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 505), «Про облік внутрішньо переміщених осіб» від 01.10.2014 р. № 509 (Про облік внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 509), які цитуються як первинна база, а наукові публікації 2016–2025 рр. використовують для обґрунтування сильних сторін (чіткість статусу, відповідність міжнародним нормам), викликів (бюрократія, фінансування, координація) та ролі громад (житло, соціальні послуги, співпраця з НГО).

Це дає змогу автору інтегрувати теоретичні висновки з практичними прикладами, формуючи цілісну картину еволюції проблеми від початкового регулювання до сучасних адаптацій у воєнний період.

Мета статті – провести детальний аналіз нормативно-правових актів, що формують основу захисту ВПО в Україні (з акцентом на імплементацію в громадах), виявити сильні сторони, виклики та роль територіальних громад у реалізації норм, а також запропонувати перспективи вдосконалення законодавства для забезпечення комплексної підтримки ВПО (матеріальної, психологічної, правової) та їх інтеграції.

Методи дослідження: методологія дослідження ґрунтується на якісних методах теоретичного рівня, зокрема системному аналізі

нормативно-правових актів (Закон № 1706-VII та постанови Кабінету Міністрів України), порівняльному аналізі сильних сторін і викликів їх імплементації в громадах різного типу, а також узагальненні висновків наукової літератури 2016–2024 років для фіксації проблем бюрократії, фінансування та підтримки ВПО.

Виклад основного матеріалу. Нормативно-правова база захисту ВПО в Україні базується на поєднанні законодавчих актів, урядових постанов і підзаконних нормативних документів, які регулюють статус, права та механізми підтримки ВПО. Центральним документом є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. № 1706-VII (Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII). Цей закон визначає правовий статус ВПО, закріплює їхні права на соціальний захист, житло, освіту, медичне обслуговування, працевлаштування, а також устанавлює механізми їх інтеграції в громади. Закон підкреслює принцип недискримінації, гарантуючи ВПО рівні права з іншими громадянами України, що є важливим для їх соціальної адаптації (Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII).

Ключовими підзаконними актами, які деталізують положення цього закону, є низка постанов Кабінету Міністрів України:

Постанова КМУ від 01.10.2014 р. № 509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб», що встановлює порядок реєстрації ВПО, видачі довідки про взяття на облік і ведення Єдиної інформаційної бази даних про ВПО. Ця постанова є основою для ідентифікації ВПО та надання їм доступу до соціальних виплат і послуг (Про облік внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 509). Однак, як зазначає К. Крохмальова, бюрократичні процедури, пов'язані з обліком, часто ускладнюють доступ ВПО до державної підтримки (Крохмальова, 2017).

Постанова КМУ «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним

особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» від 01.10.2014 р. № 505 регулює надання щомісячної адресної допомоги ВПО для покриття витрат на проживання, зокрема на оплату житлово-комунальних послуг. Цей документ визначає розміри виплат та умови їх отримання, що є критично важливим для забезпечення базових потреб ВПО (Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 505). Проте, за даними Л. Русаль, у період воєнного стану виникають затримки з виплатами через перевантаження адміністративних систем (Русаль, 2023, с. 48–49).

Постанова КМУ «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» від 05.11.2014 р. № 637 уточнює механізми здійснення соціальних виплат, як-от пенсії, для ВПО. Ця постанова встановлює вимоги до верифікації місця проживання ВПО, що часто викликає труднощі через нестабільність їх місця перебування (Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2014 № 637).

Постанова КМУ «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» від 08.06.2016 № 365 деталізує порядок перевірки фактичного місця проживання ВПО для отримання соціальних виплат (Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.06.2016 № 365). Цей документ спрямований на запобігання зловживанням, але, як зазначає Д. Селіхов, надмірна бюрократизація перевірок може призводити до порушення прав ВПО (Селіхов, 2024, с. 105).

Постанова КМУ «Про затвердження Порядку формування фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб і Порядку надання в тимчасове користування житлових приміщень з фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо

переміщених осіб» від 26.06.2019 № 582 регулює формування фондів житла для тимчасового проживання ВПО та порядок надання такого житла. Цей документ важливий для вирішення житлового питання, однак його реалізація залежить від фінансових можливостей громад (Про затвердження Порядку формування фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб і Порядку надання в тимчасове користування житлових приміщень з фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2019 № 582).

Ці нормативні акти створюють комплексну систему захисту ВПО, але їх ефективність залежить від належної імплементації на місцевому рівні.

На основі аналізу даних нормативно-правових актів можемо констатувати, що нормативно-правова база України у сфері захисту ВПО має низку сильних сторін. Зокрема, Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» чітко визначає правовий статус ВПО та їхні права, що відповідає міжнародним стандартам, зокрема Керівним принципам ООН щодо внутрішньо переміщених осіб (Кульчицький, 2022).

Система соціальних виплат, передбачена постановами Кабінету Міністрів України № 505 «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» та № 637 «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам», забезпечує базову фінансову підтримку, що є критично важливим для ВПО, які втратили майно та джерела доходу, а постанова № 582 «Про затвердження Порядку формування фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб і Порядку надання в тимчасове користування житлових приміщень з фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб» створює правову основу для вирішення житлового питання, що є одним із найгостріших для ВПО (Волкова, 2019, с. 211–212).

Крім того, нормативна база враховує специфіку воєнного стану. Наприклад, постанова № 365 «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» дозволяє гнучко адаптувати процедури виплат до умов нестабільності, а Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» передбачає можливість спрощення доступу до соціальних послуг у надзвичайних ситуаціях (Русаль, 2023, с. 49–50). Це дає змогу громадам оперативно реагувати на потреби ВПО.

Однак при цьому нормативно-правова база має низку недоліків, які ускладнюють її реалізацію. Як зазначає В. Боняк, брак координації між центральними органами влади та громадами призводить до нерівномірного надання послуг ВПО (Боняк, 2023, с. 20–22). Наприклад, у сільських громадах часто відсутні ресурси для створення фондів тимчасового житла, передбачених постановою № 582 «Про затвердження Порядку формування фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб і Порядку надання в тимчасове користування житлових приміщень з фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб».

Бюрократичні процедури, зокрема пов'язані з обліком (Постанова № 509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб») і верифікацією місця проживання (Постанова № 365 «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам»), створюють додаткові бар'єри для ВПО. К. Крохмальова зазначає, що складність процедур може призводити до затримок в отриманні виплат або навіть їх припинення (Крохмальова, 2017). Це особливо актуально для ВПО, які часто змінюють місце проживання через нестабільну ситуацію.

Фінансування програм підтримки ВПО залишається обмеженим. Як підкреслює А. Кравець, громади з низьким рівнем економічної спроможності не можуть повною мірою виконувати вимоги законодавства, що призводить до нерівності в доступі до соціальних послуг (Кравець, 2023). Наприклад, реалізація постанови № 582 «Про затвердження Порядку

формування фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб і Порядку надання в тимчасове користування житлових приміщень з фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб» щодо житлових фондів часто гальмується через брак бюджетних коштів.

Також нормативна база недостатньо враховує психологічні та правові потреби ВПО в умовах воєнного стану. Л. Русаль зауважує, що ВПО часто стикаються з труднощами у відновленні документів, захисті своїх прав у судах й отриманні психологічної підтримки, що потребує додаткових законодавчих ініціатив (Русаль, 2023, с. 50).

Характеризуючи роль територіальних громад у реалізації нормативно-правової бази, зауважимо, що власне територіальні громади відіграють ключову роль у реалізації нормативно-правової бази щодо захисту внутрішньо переміщених осіб, оскільки саме на місцевому рівні забезпечується практична імплементація законодавчих норм.

Так, Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII покладає на органи місцевого самоврядування обов'язки щодо інтеграції ВПО, забезпечення їх соціальними послугами, сприяння працевлаштуванню, доступу до освіти, медичних послуг і житла. Цей закон підкреслює, що громади мають створювати умови для повноцінної участі ВПО в суспільному житті, що є важливим для їх соціальної адаптації та інтеграції (Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII).

Одним із ключових завдань громад, передбачених постановами Кабінету Міністрів України № 582 «Про затвердження Порядку формування фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб і Порядку надання в тимчасове користування житлових приміщень з фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб» і № 505 «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг»,

є забезпечення ВПО тимчасовим житлом і підтримка в покритті витрат на проживання. Постанова № 582 «Про затвердження Порядку формування фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб» і Порядку надання в тимчасове користування житлових приміщень з фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб установлює порядок формування фондів житла для тимчасового проживання ВПО та процедури його надання, що є критично важливим для вирішення однієї з найгостріших проблем переміщених осіб (Про затвердження Порядку формування фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб і Порядку надання в тимчасове користування житлових приміщень з фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2019 № 582). Проте, як зазначає А. Волкова, практична реалізація цих норм часто стикається з обмеженнями через недостатню кількість житлових фондів і брак фінансування, особливо в сільських громадах (Волкова, 2019, с. 211–212). Великі міста, як-от Київ, Львів чи Дніпро, мають більше можливостей для створення модульних будинків або реконструкції приміщень під тимчасове житло, тоді як менш спроможні громади змушені покладатися на державні субвенції або міжнародну допомогу.

Громади також відповідають за надання соціальних послуг, передбачених постановами КМУ № 505 «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» і № 637 «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам», зокрема виплат адресної допомоги та пенсій. А. Кравець зауважує, що успішна реалізація цих норм залежить від рівня децентралізації та фінансової спроможності громад. Наприклад, громади з розвиненою інфраструктурою можуть створювати спеціалізовані центри для ВПО, які надають консультаційні послуги, допомагають у працевлаштуванні та сприяють доступу до освіти і медичних послуг (Кравець,

2023). Такі центри можуть містити програми перекваліфікації, тренінги з розвитку професійних навичок і психологічну підтримку, що є особливо важливим в умовах воєнного стану.

Однак у сільських громадах або громадах із низьким рівнем економічного розвитку ці функції часто виконують лише частково через брак ресурсів. В. Боняк підкреслює, що відсутність координації між центральною владою та громадами призводить до нерівномірного розподілу ресурсів, що ускладнює надання соціальних послуг ВПО (Боняк, 2023, с. 20–22). Наприклад, у деяких громадах ВПО стикаються з труднощами в доступі до дитячих садків або шкіл через переповненість закладів.

Для компенсації обмежених ресурсів громад важливу роль відіграють громадські організації. Як зазначають А. Колосок і С. Будник, співпраця з неурядовими організаціями дає змогу громадам надавати додаткові послуги, як-от юридичні консультації, психологічна підтримка та допомога в працевлаштуванні (Колосок & Будник, 2024, с. 102–103). Наприклад, громадські організації можуть проводити тренінги для ВПО, спрямовані на розвиток підприємницьких навичок, або надавати безоплатну правову допомогу для відновлення документів чи оскарження рішень щодо припинення виплат. Така співпраця є особливо актуальною в умовах воєнного стану, коли державні інституції можуть бути перевантажені.

У період воєнного стану ВПО потребують не лише матеріальної, а й психологічної та правової підтримки. Л. Русаль зазначає, що громади мають створювати спеціалізовані програми для надання психологічної допомоги, оскільки багато ВПО стикаються з посттравматичним стресовим розладом через втрату домівок і близьких (Русаль, 2023, с. 50–51). Крім того, правова допомога, зокрема у відновленні документів, захисті прав у судах й отриманні соціальних виплат, є критично важливою. Проте нормативна база, зокрема Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII, недостатньо деталізує обов'язки громад у цих сферах, що призводить до нерівномірного надання таких послуг.

Незважаючи на значну роль громад, їх спроможність реалізовувати нормативно-правову базу залежить від кількох факторів. По-перше, фінансові обмеження є основною перешкодою. Як зазначає А. Кравець, громади з низьким рівнем доходів не можуть повною мірою виконувати вимоги щодо створення житлових фондів чи надання соціальних послуг (Кравець, 2023). По-друге, нестача кваліфікованих кадрів у місцевих органах влади ускладнює організацію ефективної підтримки ВПО. По-третє, недостатня координація між громадами та центральними органами влади призводить до дублювання функцій або, навпаки, прогалин у наданні послуг.

Д. Селіхов також указує на проблему відсутності єдиної інформаційної системи, яка б дала змогу громадам оперативно обмінюватися даними про ВПО та координувати їхню підтримку (Селіхов, 2024, с. 105–106). Наприклад, переміщення ВПО між громадами може ускладнювати облік і надання виплат, якщо інформація не синхронізується в реальному часі.

Для підвищення ролі громад у реалізації нормативно-правової бази необхідно вжити низку заходів. Зокрема, держава має збільшити фінансування громад через цільові субвенції, спрямовані на підтримку ВПО; запровадження єдиної інформаційної системи, як пропонує Д. Селіхов, могло б спростити облік і координацію (Селіхов, 2024, с. 106); громади повинні активніше залучати міжнародні організації та донорів для реалізації проектів, спрямованих на інтеграцію ВПО, як-от будівництво модульних будинків або створення центрів підтримки.

Крім того, громадам варто розвивати програми обміну досвідом. Наприклад, успішні практики великих міст, як-от Львів чи Харків, можуть бути адаптовані для менших громад. А. Колосок і С. Будник пропонують створювати регіональні платформи для обміну найкращими практиками між громадами, що сприятиме підвищенню ефективності роботи з ВПО (Колосок & Будник, 2024, с. 103–104).

Для підвищення ефективності захисту ВПО необхідно вдосконалити нормативно-правову базу. Т. Кульчицький пропонує гармонізувати національне законодавство з міжнародними

стандартами, зокрема шляхом посилення механізмів моніторингу реалізації прав ВПО (Кульчицький, 2022). Це включає створення незалежних органів для оцінки виконання законодавства на місцевому рівні.

Д. Селіхов акцентує на необхідності створення єдиної інформаційної системи для обліку ВПО та координації їх підтримки. Така система могла б спростити процедури реєстрації, виплат і надання житла, а також зменшити корупційні ризики (Селіхов, 2024, с. 106–107). Наприклад, інтеграція даних про ВПО в єдину базу дозволила б громадам оперативно реагувати на їхні потреби.

Т. Проценко підкреслює важливість посилення відповідальності місцевих органів влади за виконання законодавчих норм. Запровадження санкцій за невиконання вимог щодо ВПО могло б стимулювати громади активніше реалізовувати програми підтримки (Проценко, 2016, с. 40–41).

Крім того, необхідно приділити увагу психологічній і правовій підтримці ВПО. Як зазначає Л. Русаль, у період воєнного стану громади повинні створювати спеціалізовані програми, які включають психологічну реабілітацію, юридичну допомогу та підтримку у відновленні документів (Русаль, 2023, с. 51). Це вимагає внесення змін до Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII, щоб чітко визначити обов'язки громад у цих сферах.

Висновки. Отже, виконуючи мету статті, констатуємо, що нормативно-правова база захисту ВПО в Україні, зокрема Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII та відповідні постанови Кабінету Міністрів України, створює міцну основу для забезпечення прав і свобод ВПО. Перевагами нормативно-правової бази є чітке визначення статусу внутрішньо переміщених осіб, гарантії соціальних виплат і механізми надання тимчасового житла. Однак реалізація цих норм стикається з викликами, як-от бюрократичні перешкоди, обмежене фінансування, недостатня координація між органами влади та нерівномірна спроможність громад.

Для вдосконалення нормативно-правової бази необхідно спростити адміністративні процедури, запровадити єдину інформаційну систему, посилити відповідальність місцевих органів влади та гармонізувати законодавство з міжнародними стандартами. Територіальні громади відіграють ключову роль у реалізації цих норм, але їх ефективність залежить від рівня фінансових ресурсів і координації із центральною владою. Подальший розвиток законодавства має бути спрямований на забезпечення комплексної підтримки ВПО, включно не лише з матеріальною, а й із психологічною та правовою допомогою, що сприятиме їхній успішній інтеграції в громади.

Перспективи подальших досліджень можуть охоплювати емпіричний аналіз ефективності імплементації нормативно-правової бази в територіальних громадах різних типів (міські, сільські, прифронтові) з використанням кількісних показників (відсоток ВПО, що отримали житло / виплати; середній час обробки заяв; рівень задоволеності послугами), а також гармонізацію законодавства з міжнародними стандартами через моніторинг виконання Керівних принципів ООН та рекомендацій Ради Європи з подальшим внесенням змін до Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII.

Література

1. Актуальна статистика внутрішньо переміщених осіб в Україні станом на 2025 рік. *ANTIRAID*. URL: <https://antiraid.com.ua/news/aktualna-statystyka-vnutrishno-peremishhenyh-osib-v-ukrayini-stanom-na-2025-rik/> (дата звернення: 07.07.2025).
2. Боняк В. О. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб: сучасний стан та перспективи розвитку. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 20–22. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/1>
3. Волкова А. О. Сучасна практика надання внутрішньо переміщеним особам соціального житла та житла з житлових фондів для тимчасового проживання. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 209–216.
4. Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.06.2016 р. № 365. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2016-%D0%BF> (дата звернення: 12.08.2025).
5. Кравець А. В. Соціально-правовий захист внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади: магістерська кваліфікаційна робота. Умань, 2023. 78 с.
6. Колосок А., Будник С. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. № 4. С. 97–105. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.4.13>
7. Крохмальова К. О. Адміністративно-правове забезпечення статусу внутрішньо-переміщених осіб в Україні : дис. ... к. ю. н. за спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Київ, 2017. 210 с.
8. Кульчицький Т. Р. Правове регулювання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні : дис. ... д-ра філос. в галузі знань 08 Право зі спеціальності 081 Право. Львів : Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2022. 224 с.
9. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 13.09.2025).
10. Про затвердження Порядку формування фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб і Порядку надання в тимчасове користування житлових приміщень з фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2019 р. № 582. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/582-2019> (дата звернення: 01.10.2025).
11. Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2014 р. № 637. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.10.2025).
12. Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. № 505. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/505-2014-%D0%BF> (дата звернення: 10.10.2025).
13. Про облік внутрішньо переміщених осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. № 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.10.2025).

14. Проценко Т. О. Забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Наука і правоохорона*. 2016. № 4(34). С. 37–44.

15. Русаль Л. Особливості надання соціально-правової допомоги внутрішньо переміщеним особам в Україні в умовах воєнного стану. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки*. 2023. № 5(68). С. 47–51. DOI: <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.5.8>

16. Селіхов Д. А. Правові основи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Т. 1. № 84. С. 103–108. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.1.14>

References

1. Aktualna statystyka vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini stanom na 2025 rik [Current statistics of internally displaced persons in Ukraine as of 2025]. (2025). *ANTIRAID*. Retrieved from <https://antiraid.com.ua/news/aktualna-statystyka-vnutrishno-peremishchenykh-osib-v-ukrayini-stanom-na-2025-rik/> [in Ukrainian].

2. Boniak, V. O. (2023). Sotsialnyi zakhyst vnutrishno peremishchenykh osib: suchasnyi stan ta perspektvyvy rozvytku [Social protection of internally displaced persons: Current state and prospects for improvement]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal Scientific Electronic Journal*, (6), 20–22. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/1> [in Ukrainian].

3. Volkova, A. O. (2019). Suchasna praktyka nadання vnutrishno peremishchenym osobam sotsialnoho zhytla ta zhytla z zhytlovykh fondiv dlia tymchasovoho prozhyvannia [Modern practice of providing social housing and housing from housing funds for temporary residence to internally displaced persons]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava – Journal of Kyiv University of Law*, (4), 209–216 [in Ukrainian].

4. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2016, June 8). Deiaki pytannia zdiisnennia sotsialnykh vyplat vnutrishno peremishchenym osobam: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 08.06.2016 r. № 365 [Certain issues regarding social payments to internally displaced persons: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 365 dated 8 June 2016]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2016-%D0%BF> (Last accessed: August 12, 2025) [in Ukrainian].

5. Kravets, A. V. (2023). Sotsialno-pravovyi zakhyst vnutrishno peremishchenykh osib v umovakh terytorialnoi hromady [Socio-legal protection of internally displaced persons in the conditions of the territorial community] *Master's thesis*. Uman [in Ukrainian].

6. Kolosok, A., & Budnyk, S. (2024). Sotsialnyi zakhyst vnutrishno peremishchenykh osib [Social protection of internally displaced persons]. *Vvichlyvist. Humanitas*, (4), 97–105. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.4.13> [in Ukrainian].

7. Krokmalova, K. O. (2017). Administratyvno-pravove zabezpechennia statusu vnutrishno-peremishchenykh osib v Ukraini [Administrative and legal ensuring of the status of internally displaced persons in Ukraine]. Candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].

8. Kultchyt'skyi, T. R. (2022). Pravove rehuliuвання sotsialnoho zakhystu vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini [Legal regulation of social protection of internally displaced persons in Ukraine]. *Doctor's thesis*. Lviv [in Ukrainian].

9. Verkhovna Rada Ukrainy. (2014, October 20). Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib: Zakon Ukrainy vid 20.10.2014 r. № 1706-VII [On ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons: Law of Ukraine No. 1706-VII of 20 October 2014]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (Last accessed: September 13, 2025) [in Ukrainian].

10. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2019, June 26). Pro zatverdzhennia Poriadku formuvannia fondiv zhytla dlia tymchasovoho prozhyvannia vnutrishno peremishchenykh osib i Poriadku nadання v tymchasove korystuvannia zhytlovykh prymishchen z fondiv zhytla dlia tymchasovoho prozhyvannia vnutrishno peremishchenykh osib: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 26.06.2019 r. № 582 [On approval of the Procedure for forming housing funds for temporary accommodation of internally displaced persons and the Procedure for providing temporary use of residential premises from housing funds for temporary accommodation of internally displaced persons: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 582 dated 26 June 2019]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/582-2019> (Last accessed: October 1, 2025) [in Ukrainian].

11. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2014, November 5). Pro zdiisnennia sotsialnykh vyplat vnutrishno peremishchenym osobam: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 05.11.2014 r. № 637 [On social payments to internally displaced persons: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 637 dated 5 November 2014]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF#Text> (Last accessed: October 11, 2025) [in Ukrainian].

12. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2014, October 1). Pro nadannia shchomisiachnoi adresnoi dopomohy vnutrishno peremishchenym osobam dlia pokryttia vytrat na prozhyvannia, v tomu chysli na oplatu zhytlovo-komunalnykh posluh: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.10.2014 r. № 505 [On the provision of monthly targeted assistance to internally displaced persons to cover living expenses, including payment for housing and communal services: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 505 dated 1 October 2014.]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/505-2014-%D0%BF> (Last accessed: October 10, 2025) [in Ukrainian].

13. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2014, October 1). Pro oblik vnutrishno peremishchenykh osib : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.10.2014 r. № 509 [On the registration of internally displaced persons: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 509 dated 1 October 2014.]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF#Text> (Last accessed: October 13, 2025) [in Ukrainian].

14. Protsenko, T. O. (2016). Zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini [Ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons in Ukraine]. *Nauka i pravookhorona – Science and Law Enforcement*, 4(34), 37–44 [in Ukrainian].

15. Rusal, L. (2023). Osoblyvosti nadannia sotsialno-pravovoi dopomohy vnutrishno peremishchenym osobam v Ukraini v umovakh voiennoho stanu [Features of providing socio-legal assistance to internally displaced persons in Ukraine under martial law]. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. Yurydychni nauky – Scientific Works of the Interregional Academy of Personnel Management. Legal Sciences*, 5(68), 47–51. DOI: <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.5.8> [in Ukrainian].

16. Selikhov, D. A. (2024). Pravovi osnovy sotsialnoho zakhystu vnutrishno peremishchenykh osib [Legal foundations of social protection of internally displaced persons]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law*, 84(1), 103–108. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.1.14> [in Ukrainian].

Плоткін Д. О. Нормативно-правова база захисту внутрішньо переміщених осіб у громаді

Статтю присвячено аналізу нормативно-правової бази захисту внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні з акцентом на імплементацію норм у територіальних громадах. Установлено, що ВПО становлять вразливу групу в контексті російсько-української війни з 2014 р., особливо після повномасштабного вторгнення 2022 р., коли кількість зареєстрованих ВПО сягнула 4,6 млн осіб (станом на червень 2025 р.). Вони стикаються з втратою житла, доходів, доступу до послуг, психологічними травмами, що ускладнює інтеграцію.

Нормативна база забезпечує права ВПО, але ефективність залежить від реалізації на місцевому рівні, де виникають бюрократичні бар'єри, нерівномірне фінансування та слабка координація.

Центральний документ – Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 № 1706-VII – визначає статус ВПО, гарантує недискримінацію, права на освіту, медицину, працевлаштування. Положення цього Закону деталізують постанови Кабінету Міністрів України: «Про облік внутрішньо переміщених осіб» від 01.10.2014 р. № 509 (реєстрація, довідка, база даних); «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» від 01.10.2014 р. № 505 (виплати на проживання); «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» від 05.11.2014 р. № 637 (пенсії, верифікація); «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» від 08.06.2016 р. № 365 (перевірки проживання); «Про затвердження Порядку формування фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб і Порядку надання в тимчасове користування житлових приміщень з фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб» від 26.06.2019 р. № 582 (житлові фонди).

Установлено, що громади забезпечують інтеграцію, житло, соціальні послуги, співпрацюють з недержавними громадськими організаціями, створюють центри підтримки. Нормативно-правова база створює основу захисту ВПО, але потребує спрощення процедур, посилення координації та ресурсів громад для комплексної інтеграції.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, нормативно-правова база, територіальні громади, соціальний захист, імплементація законодавства.

Plotkin D. O. The regulatory and legal framework for the protection of internally displaced persons in communities

The article examines the regulatory and legal framework for the protection of internally displaced persons (IDPs) in Ukraine, with a focus on the implementation of norms in territorial communities. It is established that IDPs represent a vulnerable group in the context of the Russo-Ukrainian war since 2014, particularly following the full-scale invasion in 2022, when the number of registered IDPs reached 4.6 million (as of June 2025). They face loss of housing, income, access to services, and psychological trauma, which complicates integration.

The regulatory framework ensures IDPs' rights, but its effectiveness depends on local-level implementation, where bureaucratic barriers, uneven funding, and weak coordination arise.

The central document – the Law of Ukraine “On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons” dated October 20, 2014, No. 1706-VII – defines IDP status, guarantees non-discrimination, and secures rights to education, healthcare, and employment. Its provisions are detailed by resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine: “On the Registration of Internally Displaced Persons” dated October 1, 2014, No. 509 (registration, certificate, database); “On Providing Monthly Targeted Assistance to Internally Displaced Persons to Cover Living Expenses, Including Housing and Utility Services” dated October 1, 2014, No. 505 (living allowances); “On the Implementation of Social Payments to Internally Displaced Persons” dated November 5, 2014, No. 637 (pensions, verification); “Certain Issues of Social Payments to Internally Displaced Persons” dated June 8, 2016, No. 365 (residence checks); “On Approval of the Procedure for Forming Housing Funds for Temporary Residence of Internally Displaced Persons and the Procedure for Providing Residential Premises from Housing Funds for Temporary Residence of Internally Displaced Persons for Temporary Use” dated June 26, 2019, No. 582 (housing funds).

It is determined that communities facilitate integration, provide housing and social services, cooperate with non-governmental organizations, and establish support centers. The regulatory and legal framework establishes the foundation for IDP protection but requires simplification of procedures, enhanced coordination, and increased community resources to ensure comprehensive integration.

Key words: internally displaced persons, regulatory and legal framework, territorial communities, social protection, implementation of legislation.

Стаття надійшла до редакції 30.10.2025 р.

Прийнято до друку 21.11.2025 р.

Опубліковано 19.12.2025 р.

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

